

Devadesát let transferů do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Radek Bryol

Klíčová slova: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, dřevěné stavitelství, transfer, rekonstrukce

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm jako nejstarší instituce tohoto typu v naší zemi poskytuje materiál takřka k jednomu století transferů zejména dřevěných staveb z původního místa do nového prostředí. Zaměříme se na dvě důležité, ale svým přístupem rozdílné epochy. Na počátky budování muzea od období před první světovou válkou do druhé světové války a na období 60. a 70. let 20. století, kdy vznikal areál Valašská dědina. Téma je důležité nejen pro poznání průkopnických aktivit v prostředí našich zemí, ale i širšího prostoru střední Evropy. Rozdílné možnosti a přístupy k práci v muzeu v uplynulých desetiletích se v současnosti odrážejí v souboru staveb, který byl právě těmito dobovými postupy různě formován a různě se odchýlil od své původní podoby převzaté z terénu. Tato fakta mohou inspirovat také současný přístup k transferům a rekonstrukcím. Jak k poučení z nadšení a píce v nelehkých obdobích, tak k vyvarování se některých, především dobovými okolnostmi podmíněných, nedostatků. Cílem práce je přiblížit obecný přehled aktivit spjatých s transferem, přičemž si je autor vědom, že každé z dílčích témat lze rozpracovat podrobněji.

Ke zpracování problematiky posloužily zejména archiválie z fondů Valašského muzea v přírodě (VMP).

Období první poloviny 20. století zahrnuje zde uložený archiv Musejního spolku v Rožnově pod Radhoštěm. Obsahuje zápisy ze spolkových jednání, korespondenci i články z dobového tisku a najdeme zde i zmínky o přesunech staveb. Podrobnější zprávy k dokumentaci transferů a realizacím v muzejních areálech najdeme až od 60. let. Součástí archivu stavebnětechnické dokumentace jsou kromě zaměření objektů také stavební deníky systematicky vedené od roku 1963, tedy od samotných počátků výstavby areálu Na Stráni. Zajímavé informace obsahují i zápisy z jednání pracovních skupin pro dostavbu a plány práce muzea z let výstavby vesnického areálu. Uvedené prameny doplňují velmi cenné vzpomínky pamětníků, zejména bývalých dlouholetých muzejních zaměstnanců.

Stručně k historii transferů

Přenášení stavebních objektů z původního místa na nové nebylo ve svých počátcích spjato se záchranou ohrožených památek. Hlavním důvodem byla touha představit něco neobvyklého a kuriózního, ale postupně také zobrazujícího konkrétní realie na světových, jubilejních i národopisných výstavách druhé poloviny

1. Stará radnice v původním stavu na rožnovském náměstí kolem roku 1908 má zvětšená okna, podezděnou pavlač s krámkem a jednoduchý bedněný štít. Při transferu byla okna zmenšena a proveden zdobný štít, sloupy pavlače byly rekonstruovány již před transferem. Pohlednice, oddělení dokumentace VMP. Old town hall in its original state in the town square of Rožnov around 1908; it has enlarged windows, an underpinned courtyard balcony with a shop and a simple boarded gable. The windows were reduced and a decorated gable made during the transfer. The pillars of the courtyard balcony had been reconstructed before the transfer. Das alte Rathaus auf dem Marktplatz in Rožnov pod Radhoštěm im ursprünglichen Zustand, aufgenommen um 1908. Das Haus hat vergrößerte Fenster, eine untermauerte Laube mit einem Laden und einen einfachen verschalteten Giebel. Anlässlich der Transferierung wurden die Fenster verkleinert und der Giebel geschmückt, die Laubensäulen wurden bereits vor der Transferierung erneuert.

2. Stavba Vaškovy hospody z rožnovského náměstí v Dřevěném městečku. Řemeslníci pracují ručními nástroji. Patrných je mnoho výměn, prvky podsíně jsou oproti stavu na náměstí zdobnější, zhlaví trámů jsou zkrácena. 1928, pohlednice, oddělení dokumentace VMP. The construction of Vašek's Pub from the Rožnov square in the Wooden Town. The craftsmen are working with manual tools and instruments. Many changes are obvious: the arcade elements are more decorative than the ones in the square, the beam heads are shortened. Errichtung des Gasthauses Beim Wenzel, ursprünglich vom Marktplatz in Rožnov pod Radhoštěm, im sog. Holzstädtchen. Die Handwerker arbeiten mit Handwerkzeugen. Zu sehen sind viele ausgetauschte Teile, die Elemente der Vorlaube sind im Unterschied zum Originalbau vom Marktplatz mehr geziert, die Balkenköpfe wurden gekürzt.

19. století. Světová výstava ve Vídni v roce 1873 již ve větším počtu prezentovala především kopie staveb z několika evropských zemí. Rovněž v případě pražské Národopisné výstavy československé v roce 1895 byla většina objektů výstavní dědiny postavena jako rekonstrukce. Ale již v této době se objevuje několik zmínek o využití původního materiálu. Pro stavby na výstavě byly přenášeny alespoň jejich jednotlivé prvky, jako například nadčasově transferovaná omechovaná šindelová krytina a jako doplněk mohutná vrba k českému mlýnu. Další zprávy se vztahují k využití originálních prvků pro valašskou osadu.¹ Na konci 19. století vznikla první muzea v přírodě ve Skandinávii – Skanzen ve Stockholmu, Maihaugen v Lillehammeru, Norsk Folkemuseum v Oslu a další, kam již byly přemístěny celé stavby.²

Počátky Valašského muzea

Obecné informace o vzniku Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm byly podrobně pojednány v několika publikacích.³ Připomeňme pouze nejzásadnější fakta. Důležitá byla invence bratrů Bohumíra a Aloise Jaroňkových okouzlených zanikajícím světem lidové kultury, ve kterém jako výrazný projev vnímali stavitelství. Situace byla posílena zvláště zkušeností z výstavní dědiny na Národopisné výstavě, přestože ta v letech, kdy se rodily myšlenky na muzeum v Rožnově, už postupně zanikala.⁴ Inspirujícím příkladem trvalé udržitelnosti přenesených staveb byla v té době právě skandinávská muzea v přírodě, která Alois Jaroňek v roce 1909 navštívil. Jednalo se o dánský Aarhus, norské Bygdøy a švédský Skansen. Spo-

3. Billův měšťanský dům, pro rekonstrukci zadní části stavby byla po transferu v roce 1925 použita provizorní rámová konstrukce. 1972, foto B. Příkryl, oddělení dokumentace VMP. Bill's townhouse; a provisional frame construction was used to reconstruct the rear part of the building after the transfer in 1925. Bills Bürgerhaus, der Hinterteil des Hauses wurde nach der Transferierung im Jahre 1925 mittels der provisorischen Rahmenkonstruktion rekonstruiert.

lu s dalšími osobnostmi kulturního i politického dění z Rožnova se Jaroňkové sdružili v roce 1911 v muzejním spolku a předsevzali si „vystavěti a udržovati Valašské muzeum v přírodě obsahující všechny typy lidových staveb valašských, pátrati po znamenitostech lidového umění a řemesel na Valašsku a uschovati je v muzeu.“⁵ První představy o tom, jak by mělo zamýšlené muzeum ideálně vypadat, zachycují dva výtvarné návrhy – projekty

Bohumíra Jaroňka z počátku druhého desetiletí 20. století. V těch malebně zobrazil soubor staveb z Rožnova a okolí, které bylo plánováno přenést do rožnovského městského parku Hájnice.

Nejpotřebnější se stala záchrana roubené patrové radnice z roku 1770 na náměstí v Rožnově, kde se nabízelo její zachování na původním místě, ale v úvahách sourozenců Jaroňkových se po uvedených zkušenostech

objevovala také myšlenka možného transferu. Radnice stála na konci první dekády 20. století v zájmu Centrální komise pro zachování historických památek, která prostřednictvím okresního konzervátora Eduarda Domlivila v roce 1908 povolila pouze rekonstrukci stavby, nikoli transfer.⁶ Později se uvažovalo o posunu radnice o 3–4 metry dozadu *beze všech obtíží*, aby bylo možné rozšířit okresní silnici.⁷ Po první světové válce bylo nutné provést ještě na původním místě základní údržbu stavby. Kromě opravy střechy bylo zbouráno staré podezdění, nově byly postaveny tři nosné sloupy a trámy nesoucí pavlač, která prošla kompletní rekonstrukcí.⁸

Výstavba Dřevěného městečka

K transferu radnice došlo až v roce 1925. Tomu předcházely ještě nesrovnalosti v možnostech přesunu památkově chráněné stavby s Památkovým úřadem v Brně. V květnu 1924 bylo ze strany muzejního spolku „*Jednomyslně usneseno doporučiti Památkovému úřadu přenesení staré radnice na vykázané místo v městském parku a tím učiniti počátek „Musea v přírodě“*“, čili „*Valašského Skansenu*“, a tím splniti pravý účel Musejního spolku, pro nějž byl vlastně založen. Důvody, které takéž mluví pro převezení staré radnice: nebezpečí požáru a tím ohrožení sousedních budov, hlavně okresního soudu s jeho archivy. Dále: udržování staré radnice vyčerpává všechny prostředky Musejního spolku, radnice se ocitla v cizím prostředí.“⁹ V červnu téhož roku „*Expert Památkového úřadu z Brna vyslaný, aby shlédl budovu Staré radnice, zkoumal její stav a fotografoval ji. Rovněž shlédl místo v městském parku, které vyhlédnuto bylo pro případné umístění staré radnice a další vybudování projektovaného „Musea v přírodě“. Místo bylo shledáno vhodným.*“¹⁰

Na transferech a souvisejících stavebních pracích měli od počátku pracovat rožnovští stavitelé Karel Barabáš a František Bayer, kteří již před první světovou válkou připravovali předběžné rozpočty na výstavbu muzea.¹¹ Jednalo se o přední místní stavitele s praxí především v realizaci běžných i veřejných budov, avšak bez větších zkušeností s rekonstrukcí památek. V samotném stavebním výboru byl zastoupen například stolařský mistr Josef Kramoliš, u něhož se dá přirozeně předpokládat pomoc při realizaci staveb obdobně jako u dalších řemeslníků sdružených ve spolku.

Na schůzi výboru 8. dubna 1925 bylo již „*projednáno podrobně rozebrání a odvezení staré radnice z náměstí do parku povozníkem p. Tomkem*“ a „*zvolen stavební odbor z p. Františka Bayera stavitele, Bertholda Šídly, Čenka Maňáka a Josefa Kramoliše /stolaře/, který bude všechny práce řídit. S bouráním radnice započato 13. dubna 1925.*“¹²

Radnice byla již v této době postavena na betonové desce s lepenkovou izolací. V muzejní realizaci stavby spatřujeme několik odlišností od původního stavu. Jednoduchý deskový štít nahradili zdobnějším podle jiných štítů z Rožnova, jako návrat ke starší podobě došlo ke zmenšení oken a dále nebyla obnovena zadní pavlač.¹³

V polovině července roku 1925 již stály v parku Hájnice jako pozadí velké národopisné slavnosti Valašský rok radnice, Billův měšťanský dům, zvonička z Dolní Bečvy a studna ze Štramberka. „*Rozebrání a znovupostavení jmenovaných budov a ostatních objektů provedli místní stavitelé Frant. Bajer a Karel Barabáš svým mistrem tesařským Michalem Fabiánem a za dozoru předsedy mistra Bohumíra Jaroňka.*“¹⁴ Pozoruhodný je čas, za který se stihly od dubna do července tyto stavby bez větších předchozích zkušeností realizovat.

Během roku 1928 byla z Rožnovského náměstí převezena i tzv. Vaškova hospoda s roubenou konstrukcí z podélně půlených trámů datovanou v nedávné době počátkem 17. století, přičemž tvůrci muzea komentovali stavbu následovně: „*Materielní cenu Valašská hospoda valnou nemá, je velmi stará, ale bude-li postavena do prostředí Musea v přírodě, vynikne její charakter a stane se skutečnou památkou dávného rožnovského svérázu. Zejména jí velmi prospěje, bude-li papírová dehtovaná střecha nahrazena šindelem.*“¹⁵ Národní Listy 20. 7. 1928 popsaly podrobněji přímo transfer: „*Nejnákladnější byla rekonstrukce „valašské hospody“ z r. 1660. Byla rozebrána a 190 fůrami převezena do musea v přírodě. Její rekonstrukcí bylo po 3 měsíce zaměstnáno 10 zkušených valašských tesařů, jelikož pro vetčnost některých částí muselo se pracovat velmi opatrně.*“ Ze srovnání fotografií stavby na náměstí a prováděné rekonstrukce v muzeu je patrných mnoho výměn. Prvotním transferem i dlouhým životem v muzeu v touze po dokonalosti tesařské práce byly postupně zkráceny například tolik charakteristické nárožní přesahy přeplátování půlených trámů.

V roce 1929 hodnotil Bohumír Jaroněk první zkušenosti s přenesenými stavbami: „*Toto sběratelství chalup jest práce plná zdánlivé beznadějnosti a pochybnosti. Dokud tyto vetché a zanedbané objekty stojí, způsobují musejním konservátorům potěšení a živý zájem. Přikročili-li se k jejich rozebrání, octne se konservátor a rekonstruktor před hromadou vetchého a klamně bezcenného materiálu a v neutěšené pochybnosti. Máme však své zkušenosti: víte se pamatovat, jak vypadaly stará radnice, Billova chalupa, Valašská hospoda a zvonice z Horní Lidče po rozebrání. Byly to hromady ssutin, prachu a rumu, předmět posměchu lidí, neznajících ideovou a historickou cenu zanikajících lidových památek. Nás hromady ssutin neklamaly: naši tesaři dali s chvályhodnou trpělivostí zase vše rekonstrukci do takového*

pořádku, že dnes zmíněné objekty jsou předmětem zájmu odborníků a stovek a stovek Museum v přírodě navštěvujících turistů.“¹⁶

Bohumír Jaroněk rovněž velmi chválil práci tesařského mistra Michala Fabiána: „*Dosavadní budovy Museum v přírodě jsou sice rekonstrukce originálů staveb, převezenných z různých míst valašského kraje, leč tato práce rekonstruktivní vyžadovala rozvahy, paměti a důmyslu i znalost tradic řemesla. Čeká ho však i práce novostavby: valašského Zemědělského muzea ve stylu patrového dřevěného fojtství, které bude budováno na počátku příštího roku.*“¹⁷ Právě na konci 20. let se připravovalo rozšíření muzea o fojtství z Velkých Karlovic. Z několika důvodů se i přes snahu muzejního spolku nepodařilo získat originál.¹⁸ Přestože u většiny prvních staveb v muzeu nacházíme různé odchylky, zjednodušení i idealizaci vůči původnímu stavu, tvůrci muzea si byli v případě přípravy fojtství vědomi nestandardnosti postupů: „*Je to prohřešení na muzejnictví, leč dává nám možnost postavení budovy požárně bezpečné*

a musejně účelné a pro dalekou budoucnost i trvanlivé. Do jisté míry bude i tato kopie mít svou původnost, neboť bude zbudována domorodými tesaři dle všech zděděných praktik tesařského řemesla.“¹⁹

Z mnohých zpráv cítíme živelnost prací, přesto se i tvůrci muzea museli v počátcích držet určitých standardů, jako například respektování odstupů mezi stavbami z důvodu požární bezpečnosti.²⁰ O preventivní ochraně staveb se dozvíme jen drobnosti. V roce 1930 byl například vznesen dotaz na ochranu dřeva před červotočem na Technické museum československé, jenž byl předán k zodpovězení pražské státní ústřední škole bytového průmyslu v Praze – Žižkově. Ve stejném roce v inventářích přenesených staveb najdeme bečky od karbolínu, proto usuzujeme, že šindelové krytiny i vyměněné trámy byly natírány tímto prostředkem.²¹

Obdobně je nejasnostmi zahalena počáteční rekonstrukce interiérů a realizace otopných zařízení, stejně jako jejich funkčnost. V roce 1927 vyzýval muzejní spolek veřejnost: „*Do všech 5 jizeb potřebujeme starosvětská*

4. Dřevěné městečko, vedle fojtství z Velkých Karlovic stojí sklady na prvky transferovaných staveb. 1966, foto V. Bulavová, oddělení dokumentace VMP. Wooden Town, stores for the transferred elements are located next to the reeve's office from Velké Karlovice. Das sog. Holzstädtchen, neben der Vogtei aus Velké Karlovice stehen Lager für transferierte Elemente.

5. Oplechované dřevěné konzervační koryto pod přístřeškem v Dřevěném městečku, máčené prvky jsou zajištěny pásovinou. 1963, foto V. Bulawová, oddělení dokumentace VMP. Wooden conservation trough covered with sheet metal under a shelter in the Wooden Town. The soaked elements are fastened by straps. Hölzerne, mit Blech beschlagene Konservierungsrinne unter einem Schutzdach im sog. Holzstädtchen, die eingetauchten Elemente wurden mittels Flachstall gesichert.

*kachlová kamna. Žádáme majitele takových kamen, aby je musejnímu spolku darovali, aneb nabídli ke koupi.*²² Do poloviny století byla instalována otopná zařízení v radnici a fojtství, Billova chalupa je získala až při rekonstrukci v 70. letech.

Přístup k původnosti a originalitě stávajících staveb určených pro transfer, jistě podmíněný jejich špatným stavem, a potřebu získání materiálu či pomoci k rekonstrukcím cítíme v provolání *Valašští zemědělci sobě a národu!*, kde se žádá příspěvek na počátky muzea: „...věcným darem (stavební dříví, prkna, latě, kámen, cihly, písek, potažní práce, šindel), starožitnosti, neb peněžítým obnosem...“²³

Po dlouhou dobu počátků budování muzea se setkáváme s fenoménem, který můžeme s trochou nadsázky označit jako *národopisný purismus*. Již na Jaroňkových návrzích vidíme idylický romantizující urbanismus dřevěných staveb doplněných typickými, ale nikoli na stavbách původními prvky. Představme si na několika příkladech, jaké byly předpoklady návrhu rekonstrukcí a názory budovatelů na stavby samotné. V roce 1912 obec rožnovská „rovněž darovala starou dřevěnou radnici, která jest onou typickou valašskou chalupou, tvořící střed muzea, ovšem zbavena hyzdících přístavků z pozdějších dob, zrekonstruována a doplněna typickými detaily. Bude

6. Nová konzervační stanice v areálu stavebního dvora u budovy Sušák. 1966, foto V. Bulawová, oddělení dokumentace VMP. New conservation station in the complex of the construction yard near the building named Sušák. Neue Konservierungsstation im Areal des Bauhofes bei dem Gebäude namens Sušák.

*buď převezena aneb v původním stavu napodobena.*²⁴ V současnosti vnímáme radnici jako projev slohového stavitelství v roubené podobě.²⁵

Nadšenecké ovzduší však skutečně podnítilo realizaci různých *charakteristických* úprav, jak se uvádí ve zprávě z roku 1915, kdy byla upravena radnice ještě na původním místě: „Výbor shlédl nově upravenou „Valašskou rožnovskou jizbu“ ve staré radnici: byly provedeny práce, škrabání vápenného nátěru, dřevěného povalu a nátěr jeho fermeží, zasazení velkého středního trámu, jeho podepření profilovaným a malovaným sloupem, vymalování jizby /stěn/ valašskou ornamentikou. Obec rožnovská darovala jedno uměle kované železné rameno k nešení štítu do náměstí s nápisem „MUSEJNÍ SPOLEK – ROŽNOVSKÁ JIZBA“...“²⁶

Obdobný přístup najdeme také u jiných objektů, přičemž nemáme definovány pojmy *původní, obvyklý sloh* a podobně. Další stavbou z rožnovského náměstí, o které se pro muzeum uvažovalo, byla přízemní roubená Zetkova chalupa s vysokým štítem a podsíní: „Tuto chalupu nelze podceňovati: má pěkné proporce, zajímavou konstrukci a budou-li dosud obedněné sloupy nahrazeny sloupy původní formy, vynikne ve skupenství musejních budov její zajímavost.“²⁷ Jinde se dodává, že „Ve skutečnosti je to statná a typická chalupa, která

7. Zakládání chalupy z Miloňova na Valašské dědině přímo na srovnaný terén, ohnutý muž je mistr stavební skupiny JZD Velké Karlovice Ludvík Holčák. 1962, foto V. Bulavová, oddělení dokumentace VMP. Laying of the foundations of a cottage from Miloňov in the Wallachian Village directly on the levelled terrain; the bent man is Ludvík Holčák, foreman of the building group of the collective farm Velké Karlovice. Die Gründung des Bauernhauses aus Miloňov im sog. Walachischen Dorf auf eingeebnetem Terrain, der sich bückende Mann ist der Meister der Bautruppe aus der Agrargenossenschaft Velké Karlovice Ludvík Holčák.

vyniká zajímavou a správnou konstrukcí kladí nad sloupy. Krokvice jsou ozdobně zaobleny a fasetovány. Sloupy nevíme v jakém stavu jsou, patrně jsou vetché, odřené mnohaletou frekvencí, v tomto místě velmi rušnou a obtížnou vinou těsností silnice, která se zde láme v pravém úhlu, proto pozdější doba dala sloupům chránící bednění.²⁸ Stavba byla v roce 1930 skutečně transferována, ale z finančních důvodů se ji nepodařilo postavit. Materiál byl již v roce 1933 v tak špatném stavu, že byl raději odprodán, aby se mohly dokončit alespoň interiéry Billova měšťanského domu.²⁹

V případě nedostupnosti chalupy s výjimečně řešeným štítem z Hážovic u Rožnova se uvažovalo dokonce o kompilaci výrazných prvků z několika staveb: „Jelikož chalupu Vojkůvkovu nelze získat, aspoň ne za přijatelný obnos, hodláme příležitostně zakoupit valašskou chalupu obvyklého slohu se zachovalým a řádně konstruovaným srubem, jejíž štít bychom předělali dle štítu Vojkůvkova.“³⁰

Z dochovaných materiálů stavebnětechnické dokumentace soudíme, že první transfery probíhaly bez důkladnější projektové přípravy, což máme doloženo ještě během budování Na Stráni v 60. letech. Až v roce 1948 dodatečně věnoval Michal Fabian muzejnímu spolku plány některých objektů s pohledy, půdorysy a řezy v měřítku 1 : 100.³¹ Stavebníci prvních transferů si konstrukce vhodné k přenesení číslovali, jak je na stavbách v Dřevěném městečku doposud patrné. Mnohé však nahrazovali z nového materiálu, nebo používali starší dožitá prvky zkrácené na *zdravé* délky.

Z předložených skutečností o mnoha zásazích na rožnovské radnici stojící ještě na náměstí a také ze zpráv o dobovém přístupu k transferům si lze položit otázku, jaké hodnoty vlastně na této i dalších stavbách v dnešním muzeu chráníme? S tak dlouhým časovým odstupem od počátku muzea je jistě úctyhodný nadčasový přístup muzejního spolku a spolupracujících řemeslníků s mnohými nutnými provizorií stejně jako aspekt

touhy po zobrazení charakteristických prvků. Z pohledu věrné prezentace historických reálií z terénu lze jistě tento přístup označit za romantizující a může se zdát nevědecký. A naopak můžeme s odstupem vnímat již tento dobový stav jako hodný pozornosti, péče a náležitých vysvětlení v muzejních expozicích.

Za zmínku stojí v této souvislosti také transfer a následný složitý vývoj Billova měšťanského domu z rožnovského náměstí z roku 1750. V roce 1925 byl realizován s použitím originálních prvků pouze jako částečný srub s doplněním provizorní sloupkové konstrukce zadních partií, kde byla stavba in situ velmi poškozená. Také krov se tehdy udělal jen provizorní bez zavětrování a kleštin. V roce 1966 se hovořilo o potřebě opravy, ale generální rekonstrukce se dům dočkal až o devět let později. Zadní část byla vysroubena z nových trámů, včetně nového krovu a střechy. Také došlo na rekonstrukci topeniště a vyzdění komína. V roce 2013 po poškození pádem části přilehlého stromu proběhla další

rekonstrukce. Takřka stoletá existence v muzeu přinesla stavbě kromě dílčích oprav několik proměn a nastolila otázku, jaký stav vlastně na této stavbě chráníme.

Zbudování kostelíka svaté Anny v letech 1939–1941 bylo zajímavým počinem spíše svým příběhem, kdy snaha po doplnění muzea o kostel vytvořila do dnešní doby poutavé provizorium jako nedílnou součást areálu. Byl postaven podle předloh dvou dřevěných kostelů navíc s provizorní konstrukcí.

V polovině 20. století se neuskutečnila větší stavební aktivita, máme pouze zmínky o udržovacích pracích. Na stavbách proběhly kromě líčení interiérů především opravy šindelových střech. Na rok 1949 se plánovalo také napuštění budov olejem a fermeží.³² Správcem budov byl v tomto období stále Michal Fabián, zkušený ze všech dosavadních stavebních aktivit. Po zrušení muzejního spolku o muzeum pečovala skupina dobrovolníků a od roku 1954 přešlo pod správu Krajského muzea v Gottwaldově.

8. Základní vybavení při stavbě prvních objektů na Valašské dědině. 1962, foto V. Bulawová, oddělení dokumentace VMP. Basic equipment used to build the first constructions in the Wallachian Village. Grundausrüstung für das Errichten der ersten Objekte im sog. Walachischen Dorf.

Dostavba Valašského muzea v 60. letech 20. století

Celostátní konference o ochraně lidového stavitelství v Rožnově pod Radhoštěm v roce 1958 potvrdila, vedle zachování in situ, možnost transferů lidového stavitelství v krajním případě ohrožení památky. Z toho plynula také původní tolerovaná funkce muzea v přírodě, jako muzea záchranného. Už v polovině 50. let bylo v tomto duchu svezeno a deponováno ve stávajícím muzejním areálu několik staveb. Organizační zodpovědnost za objekty a případnou dostavbu se v té době několikrát proměňovala, až se po roce 1960 ustálila pod patronát Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě, které pověřilo vedením výstavby odbor školství a kultury ONV Vsetín. Výběr staveb byl již dříve zadán Jaroslavu Fialovi z památkového ústavu v Brně³³

S přenášením a souvisejícím ošetřením staveb nebyly do této doby v naší zemi téměř žádné zkušenosti. Jedinou rozsáhlejší aktivitou tohoto druhu byly právě uvedené

počátky výstavby Dřevěného městečka. V našich zemích proběhlo v meziválečném období ještě několik transferů staveb z východoslovenských a podkarpatských obcí do Čech a na Moravu. Vždyť o kostelíku z těchto oblastí se uvažovalo kolem roku 1929 i pro Valašské muzeum.³⁴ O využití zkušeností z transferů kostelů pro práci rožnovského muzea však nemáme zprávy. Také většina budovatelů Dřevěného městečka už se nových aktivit nedožila. Proto byla snaha navázat kontakt s institucemi různých oborů, kde se předpokládala metodická pomoc.

Průběžně probíhala jednání o umístění, urbanistické podobě, provozních a organizačních záležitostech. Vždyť v této době vznikalo několik koncepcí dostavby, než se stabilizovaly v Rámcovém libretu až v roce 1974. Původně měla stát nová venkovská část muzea na nivě řeky Bečvy v Hájnici vedle Dřevěného městečka. Jako vhodnější se nakonec vybral svažité terén protější Petřekovy stráně, který lépe odpovídal situování pasekářského osídlení s rozptýlenou zástavbou. Památkáři

9. Chalupa z Leskovce, při stavbě jsou využívány starší prvky z materiálových rezerv i nové prvky, vyniká ruční práce. 1963, foto V. Bulavová, oddělení dokumentace VMP. Cottage of a landless person from Leskovce. Older elements from the material reserves as well as new elements were used during the construction, outstanding manual work. Das Haus eines Landlosen aus Leskovce, beim Wiederaufbau wurden sowohl ältere Bauelemente aus den Materialvorräten wie auch neue Teile benutzt, ausgezeichnete Handarbeit.

Bohuslav Kiehr a Jaroslav Fiala měli ověřovat možnosti transferu památkově chráněných objektů či dalších problémů, jako vyvlastnění, po právní stránce s právníky ze Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody.

Důležitá byla také externí odborná pomoc etnografů a architektů. Komise pro dobudování muzea byla činná od roku 1960, Aktiv pro dostavbu vznikl v roce 1962 a o tři roky později byla ustavena Vědecká rada. V těchto orgánech a při přípravě projektů s muzeem spolupracovaly kromě politiků také významné osobnosti – například etnografové Josef Vařeka, Jaroslav Štika, Ludvík Kunz, Eva Urbachová, Helena Johnová a Jan Húsek nebo architekti Josef Škvařil z VUT Brno, Jan Koula ze SVŠT Bratislava, Dostál z ČVUT Praha a další.

Konzervace staveb

První podrobnější informace o konzervaci staveb máme až z počátku 60. let. Tehdejší vedení muzea bylo nejen prostřednictvím architekta Fialy v kontaktu s širokým spektrem institucí zabývajících se výzkumem a ochranou dřeva (Drevársky výzkumný ústav v Bratislavě, Výzkumný ústav dřevařský v Březnici, Archeologický ústav ČSAV, Slovenské národní múzeum).³⁵

Systematičtější spolupráce byla navázána se Štátním drevárským výzkumným ústavem Bratislava, jehož pracovníci v roce 1962 doporučili impregnaci dřevěných stavebních prvků ve vodném roztoku bifluoridu amonného.³⁶ Na základě analýzy aktuálního stavu bylo konstatováno, že původní materiál staveb v Dřevěném městečku nebyl impregnován a nové části byly natírány karbolínem. Trámy objektů v muzeu byly v různé míře napadené tesaříkem a červotočem, spodní trámy a šindel byly navíc poškozené hnilobou. Obdobný stav vykazovaly také již transferované a uložené prvky. K ochraně proti hmyzu a hnilobě stávajících objektů byl navržen přípravek Pentalidol (Spolana Neratovice) s opakovaním postřiku každých pět let. V tomto období bylo nutné zajistit před povětrnostními vlivy objekty složené již více než pět roků v Hájnici. Naléhavá byla, především z bezpečnostních důvodů, potřeba oplocení muzea. Z pokácených stromů se zde měly postavit manipulační přístřešky pro uložení stavebních prvků a šindele, který se přímo v muzeu průběžně vyráběl a do Bystřice pod Hostýnem se vozil impregnovat.³⁷

Pro nově dovezené originální prvky z transferů bylo doporučeno máčení v Pentalidolu, stejně jako pro staré a nové dřevo a šindele. Za tímto účelem byla navržena technologie ošetřovací linky se zásobníkem tekutiny, nádrží, čerpadlem s příslušenstvím. Definován byl také postup práce, následné uskladnění prvků i nutnost izolace při vlastní stavbě. Na základě těchto doporučení

drevárského ústavu byla ještě v areálu Dřevěného městečka postavena konzervační linka s krytým korytem. Již v roce 1962 byl zhotoven také dřevěný vyplechovaný impregnační žlab. Poprvé se tato technologie využila při impregnování trámů pro chalupu bezzemka z Leskovce, která byla druhou stavbou nového areálu. Následovala roubená část lutaninské kovárny, komory ze Seninky, chalupy z Lužné i náhradních trámů z jiných staveb. Objevovaly se problémy se zajištěním dostatečného množství bifluoridu amonného, u kterého byla řešena také jeho čistota. Podle posudků výzkumných ústavů však bylo možné chemikálii používat. Převezené prvky prošly nejprve mechanickou očištěnou, následně se spustily do impregnačního koryta s roztokem bifluoridu amonného, který se používal místo Pentalidolu a zatížily. Vyprázdnění tekutiny ze žlabu zpět do nádrže trvalo ručně 2 hodiny, později byl zajištěn jeřáb na manipulaci s trámy.³⁸

V roce 1965 se impregnační stanice z praktických důvodů přesunula z Dřevěného městečka do prostor dnešního stavebního dvora blíže novému areálu. Jako zastřešení jí posloužila konstrukce získaná z vojenského území v Libavě. O rok později byl vybetonován také impregnační žlab. Došlo však k omezení impregnace dřeva, protože nastal problém s dodávkou ochranného nátěru koryta.³⁹ Na konzultace a rozvoj metod ochrany staveb bylo dbáno i nadále, zejména při spolupráci s technologem památkové péče Ludvíkem Lososem, který přislíbil v Rožnově pravidelnou stáž o nových metodách konzervace. Místo bifluoridu amonného bylo k impregnaci dřeva doporučeno používat stejně účinný, ale levnější pentachlorfenolát sodný. V červnu 1966 se připravovala v Rožnově konzultace se zahraniční účastí o konzervaci dřeva.⁴⁰ V roce 1966 Losos doporučil konzervaci merylem, která později skutečně probíhala. Laboratorně odzkoušené přípravky se měly ověřovat přímo na transferovaných prvcích v muzeu, čímž měla být navázána plynulá spolupráce.⁴¹ Z uvedených skutečností je patrný velký zájem o ochranu stavebních prvků. Od impregnace namáčením v korytu se pro obtížnou manipulaci a využívání chemických látek při poklesu počtu transferů postupně upouštělo.

Od 70. let se kladl důraz na konzervaci sbírkových předmětů, jejichž akvizice ve velké míře probíhaly pro zajištění inventáře staveb plánovaných v Rámcovém libretu. V poradním sboru pro konzervaci spolupracovalo rožnovské muzeum s předními institucemi a odborníky i výrobci chemických látek. Původně byly prosazovány snahy o stavbu velkokapacitního konzervačního střediska, ale v 80. letech se podařilo vybudovat alespoň depozitní haly. Aktualizovaný záměr se daří realizovat až v posledním období ve Frenštátě pod Radhoštěm.

Výstavba

Stavbu nové vesnické části mělo od roku 1962 „prozatím prováděti JZD Velké Karlovice, v pozdější době odborná skupina stavebního podniku nebo komunálních služeb případně skupina řízená přímo ONV“⁴², který byl zřizovatelem muzea. Stavební skupina při JZD Velké Karlovice vznikala jako přidružená výroba k produkci šindelů a provádění pokrývačských prací šindelem na památkových objektech. Pod vedením mistra Ludvíka Holčáka zde pracovalo několik tesařů různého věku. Většina z nich pocházela z Velkých Karlovic a řemeslu byli vyučeni, přesto lze i u těchto pracovníků z horských lokalit hovořit o určité míře udržování tradice a zděděných zkušeností s prací se dřevem.⁴³ Postupně se také při muzeu utvářela vlastní stavební skupina pod vedením Michala Žitníka a později Antonína Závady. Z počátku transfery prováděla četa z Karlovic a dokončovací práce paralelně muzejní pracovníci. Postupně stavební skupina muzea začala také samostatně transferovat objekty. Architekt Kiehr doporučil v roce 1965 čerpat také ze zkušeností Skupiny pro údržbu památek v Šumperku, která pracovala od roku 1963 při tamním Vlastivědném ústavu.⁴⁴

Důraz byl od samotného počátku výstavby kladen na metody nahrazování poškozených prvků. Například na chalupě z Lužné je dodnes patrný památkářský princip zachování hmoty, který se projevil v zachování novějších okenních otvorů. Rekonstrukce malých oken by přitom výborně dotvořila vysokou archaickou jizbu podle etnografické priority představení starší vývojové fáze domu. V pozdějším období už se většina staveb uváděla do jejich nejzajímavějšího období na základě provedených historicko-etnografických výzkumů. Velký počet nahrazených srubnic transferovaných objektů pocházel z materiálových rezerv – staveb demontovaných v terénu bez vyhlídky jiného uplatnění. Kuriózně se tak dostala do muzea panská sýpka z Prostřední Suché, která byla nabídnuta právě na rezervy a nakonec se pro její hodnoty a relativně dobrý stav podařila transferovat. Opačný osud měl chlév usedlosti z Miloňova, jehož prvky byly využity přímo při stavbě chalupy, přestože se počítalo s jeho obnovením. Jiným případem je chlév chalupy z Lužné, který byl stavěn jako kopie a obsahuje prvky datované druhou polovinou 17. století pocházející z některé rezervy.

První stavby Na Stráni byly zakládány na kamenné podezdívce zděné na hliněnou maltu do mělké základové rýhy. Postupně se začaly z praktických důvodů betonovat základové pásy, přičemž až do absurdity došly v poslední době betonáže kamenného zdiva. Kámen se původně zajišťoval na různých místech, ale na některých stavbách

najdeme využití originálních prvků. Jako příklad uveďme velké rohové kameny a překlad sklepa fojtství z Lidečka, kde byl také v podezdívce respektován původní charakter zdění z velkých bloků, které byly transferovány.

Méně poškozené dřevěné prvky se nahrazovaly podle doporučení „Vyhledat dřeva, vhodná k doplňování zničených [...] Vyhledat kusy stejně zbarvené a rostlé, aby záplaty byly nenápadné.“⁴⁵ Uvažovalo se také o plombování děr dřevěnou drtí s lepidlem, ale zde bylo potřeba vyzkoušet odolnost lepidla vůči bifluoridu amonnému. Větší díry bylo doporučeno zaplnit kusy dřeva a připojit pláty, čepy nebo klíny, případně lepením, „tak aby opravy nebyly nápadné.“⁴⁶ S takovými úpravami dřevěnou drtí se však na stavbách v muzeu dnes nesetkáme. Mnohé prvky byly vyráběny z nového materiálu, některé se v poškozených místech částečně na vnitřním či vnějším povrchu protézovaly.

V počátcích výstavby areálu na Stráni bylo nutné zjištění způsobu patinování nových prvků. Komise pro dostavbu Valašského muzea v roce 1963 řešila dodávky různě barevného karbolinea „k sjednocení barev při nutném nahrazování příliš sešlých kusů.“⁴⁷ V případě, že by nebylo k dostání vhodné karbolineum, mělo se použít mořidlo, které by nejprve vyzkoušel některý ze starých natěračů, kteří ještě znají podvojně moření *nedodávající dřevu umělý vzhled*.⁴⁸ Většina nově zabudovaných trámů byla patinována, ale například kopie velkokarlovické chalupy z Jezerného čp. 38 žádným nátěrem opatřena nebyla. V průběhu dalších let byly pracovníky muzea míchány a aplikovány další směsi na patinování nových prvků.

Jen málo informací máme o restaurátorských pracích na polychromovaných detailech staveb. V roce 1970 měl výtvarník a pracovník propagace Karel Vašina restaurovat polychromované štíty komory na ovoce ze Seninky a Šturalovy pasekářské usedlosti z Velkých Karlovic. Další práce tohoto charakteru prováděl také konzervátor a výtvarník František Papež.⁴⁹

Ze zápisů stavebních deníků ze začátků budování areálu je zřejmá velká provizornost technického vybavení muzejních řemeslníků. Zprvu neměli ani základní řemeslné nářadí, proto jim mistr pořídil alespoň *širočinu*, *tesáčku* a jiné nástroje. Takové zázemí předurčovalo dodržování tradičních technologií nejen při tesání kulatiny, ale také při opracování dalších prvků. Muzejní pracovníci tesali z tyčoviny střešní latě, vyráběli šindel, řezali ručními pilami. Podezdívky a násypy se zdily na hliněnou maltu, také omítky prováděli hliněné. Přímou v muzeu připravoval Michal Žitník kování oken, která se zde kompletně vyráběla. Ze starých oken získaných v terénu se využívaly alespoň závěsy a další náhradní díly. Tento přístup sledujeme během celé realizace prvních

10. Zakládání panské sýpky z Prostřední Suché na zděném kamenném pásu a betonových patkách pod vnitřní skeletovou konstrukcí stavby. 1967, foto M. Baďuříková, oddělení dokumentace VMP. Laying of the foundations of a manorial granary from Prostřední Suchá on a brick stone belt and concrete footings under the inner skeleton construction of the building. Die Grundierung des herrschaftlichen Speichers aus Prostřední Suchá auf gemauertem Steingurt und Betonfüßen unter der inneren Skelettkonstruktion des Baus.

staveb v areálu, ale zároveň je s postupným zlepšováním technického vybavení patrné i strojové zpracování či dovoz různých průmyslových materiálů atd. V roce 1963 odborní pracovníci ČSAV v Praze Miroslav Janotka, Zdeněk Mišurec a Stanislav Šulc fotografovali a natáčeli technologické postupy při rukodělném zpracování dřeva v novém areálu. V plánu bylo provádět dokumentaci po celou dobu výstavby a už v roce 1965 vznikl dokumentární film *Tradiční tesařské techniky*.⁵⁰

Jako základní příslušenství pro záchranný skanzen se měly připravit místo dosavadních provizorních přístřešků rozsáhlé sklady k uložení demontovaných a ošetřených staveb před realizací v areálu. Nedostatečné zabezpečení přenesených staveb a jejich dlouhodobé skladování v provizorních podmínkách výrazně ovlivnilo kvalitu materiálu při následné realizaci. Například obytný dům z Lužné čp. 28 byl demontován již v roce 1959, ale stavba začala až v roce 1964. Dům ze Študlova čp. 70 musel být v roce 1971 po skoro desetiletém uložení pro špatný fyzický stav realizován v kopii.

Důslednost při transferu byla kladena především na autenticitu srubu a dalších dřevěných částí. Dnes tak

v expozici najdeme působivá původní bednění štítů nebo výplně stěn ze širokých zvětralých prken uchycených dřevěnými kolíky. Střechy byly na všech stavbách nově pokrývány šindelem, přestože některé objekty měly v terénu střechu doškovou, která se měla ve větší míře jako protiklad stavitelství na Valašsku objevit v areálu Moravských Kopanic. Exponování průmyslových krytin a různých průběžných oprav nepřicházelo v úvahu, protože v této době byly in situ vnímány jako novodobý zásah nebo nežádoucí provizorium.⁵¹ Naopak se objekty doplňovaly o charakteristické prvky, které nebyly v terénu u konkrétních staveb dokumentovány. U některých chalup tak přibyla kamenná náspa, kamenný komín místo cihelného nebo starší typ topeniště, který měl představit charakteristickou vývojovou fázi života objektu. I v zápisech z jednání najdeme několik příkladů o metodickém přístupu k detailům rekonstruovaných staveb: „Při dokončení chalupy z Horní Bečvy měl být štít realizován z nových desek patinovaných mořidlem, pec pouze z kamene, jako byla původně. Strop na chalupě z Lužné měl být proveden nad obytnou částí i chlévem z ručně přitesaných půlkuláčů. Při dokončení chalupy

11. Chalupa z Valašské Polanky, v případě některých chalup probíhala demontáž konstrukcí v celku, snímání štítu objektu pod vedením Antonína Závady. 1967, foto M. Baďuříková, oddělení dokumentace VMP. Cottage from Valašská Polanka; the disassembly of some constructions was done in one piece in the case of certain cottages – removal of the gable under the supervision of Antonín Závada. Bauernhaus aus Valašská Polanka, im Falle einiger Bauernhäuser wurden ganze Konstruktionen abgetragen, Abbau der Giebelwand unter der Leitung von Antonín Závada.

z Leskovce navrhoval dr. Fiala vyzdít komín z dochovaného materiálu – cihel. Ostatní členové Aktivu se však z estetických důvodů přiklonili ke stavbě z kamene.⁵² Komín na chalupě z Leskovce byl nakonec postaven z kamene na rozdíl od své předlohy, ale pec v chalupě z Horní Bečvy byla věrně vyzděna z kamene. V archíváliích najdeme rovněž informace o názorových sporech různých oborů, například při neshodách vedoucího výstavby Fialy a vedoucího stavební čety Ludvíka Holčáka, které měla urovnat přímo Komise pro dostavbu.

Jiří Langer později upozornil na další aspekt vztahu mezi originálem v terénu a prezentací v muzeu, a to na generační proměnu přístupu ke stavebním pracím. Jako charakteristické pro tradiční lidové stavitelství zdůraznil mnohé kultivované stavební postupy a použité prvky a naproti tomu tradované nelogismy. Vnější činitele ovlivňovaly stavební kulturu více od 19. století. Z mnohovrstevnatosti stavitelství a značného časového odstupu od prvotního vzniku stavby mohl plynout také rozporuplný přístup řemeslníků k rekonstrukcím

ve Valašském muzeu,⁵³ který se v současnosti nerespektováním některých etnograficko-historických a technologických zásad stále prohlubuje.

Problematické bylo zpočátku výstavby dokumentování objektů, což plynulo pravděpodobně jak z užší specializace tesařské pracovní skupiny, tak z nedostatečné koordinace prací při velké stavební aktivitě. Ze zápisů se dále dovídáme o různých odchylkách: „Po schůzi se kromě těch, kteří již museli se vzdálit, účastníci odebrali na místo, kde bylo vytýčeno a tyčemi označeno místo, na němž bude stavěna usedlost z Miloňova. Protože je nesoulad mezi nákresem s. Holčáka a jeho poznámkami zjistí si s. Holčák znovu na místě, kde chalupa stávala, zda sklon svahu je 115 cm, na 13 m, jak ukazuje nekótovaný náčrt jeho, nebo 185 cm, jak by měl být podle jeho poznámek. Ani v tomto případě není třeba měnit staveniště, jen stavbu o něco níže posunout na prudší svah. Spád je však nutno přesně dodržet, neboť ve sparách takový rozdíl nelze vyrovnat a zužování trámů, již na hromady na staveniště svezných, nelze zjistit.“⁵⁴ Mistru Holčákovi bylo

následně vedením muzea doporučeno provádět „jednodu-
chou dokumentaci v měřítku 1 : 100, t. j. půdorys přízemí
a krovů, příčného a podélného řezu s vyznačením způsobu
číslování trámu.“⁵⁵ Postupně s muzeem začali spolupra-
covat i školení odborníci – stavitel František Pšenčík
a zejména Marie Baďuříková, která spolu s Antonínem
Závadou pro muzeum zdokumentovala řadu staveb.
Využívaly se také materiály z výzkumných akcí dalších
institucí. I v roce 1966 byl opět kladen důraz na doku-
mentaci: „U objektů, které budou svezeny, je nutno zji-
stit, zda jsou zaměřeny. Jinak zaměření provedou technici
muzea. Po dobu zaměřování se budou věnovat pouze těm-
to úkolům a úkolům se zaměřováním spojeným, aby bylo
možné vyčíslit, kolik času si tyto práce vyžádají. Každý
objekt bude mít nutně zprávu, která bude líčit pracovní
postupy od rozebrání po postavení.“⁵⁶ U stavební doku-
mentace většiny transferů skutečně nacházíme kromě
demontážního plánu jednotlivých prvků také zprávu
o demontáži s popisem jednotlivých konstrukcí a jejich
stavu.

Na začátku roku 1966 byl připraven *Program dostavby
Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R.*, jehož cílem
bylo primárně dokončení a ujasnění základní koncepce
vyjádřené v koncepcích výstavby 1. etapy a starší urbanis-
tické studii. Zastavování areálu mělo probíhat etapovitě,
proto „muzeum buduje dostatečně prostorné sklady, kde
budou naimpregnované objekty, které předčasně musely
být svezeny, ukládány až do výstavby příslušné skupiny.“⁵⁷

Plán práce na rok 1969 předpokládal „Demontáže
lidových objektů – včetně očištění, konzervace, náhrady
vadných staveb. prvků a uložení materiálu ve staveb-
ním dvoře“ pro patnáct staveb, v nichž byla zahrnuta
například polygonální stodola z Hodslavic. Ve stej-
ném období probíhaly stavby již přenesených objektů
a současně zařizování už postavených. Na pracích
se v té době už ve velké míře podílela stavební skupina
muzea, některé dosud realizovala stále stavební četa JZD
Velké Karlovice, pomocné činnosti byly zadávány také
brigádníkům. Provozní stavby muzea realizovaly běžné
stavební podniky a organizace.

Zvlášť byl připraven Plán konzervace sbírkových
předmětů, který kromě běžných kolekcí od domácnosti
po zemědělské potřeby zahrnoval také stavby. Průběžně
probíhalo „konzervování objektů ve staré a nové části
muzea – natírání a injektáž – pentachlor-fenolát sodný
a bifluorid amonný.“ Povrchové úpravy objektů včetně
konzervace se prováděly roztokem merylu a fermeže.⁵⁸

V roce 1972 byl po deseti letech intenzivní výstavby
a mnohem delší době příprav a přenosů prvních staveb
nový areál Valašská dědina otevřen veřejnosti již
s většinou realizovaných objektů. Transfery probíhaly
ve větší míře ještě do poloviny 70. let. V pozdější době

se již stavby přenášely v mnohem menší míře. Na počá-
tku 80. let se uskutečnil rozsáhlejší transfer panské sýpky
z Heřmanic postavené v Dřevěném městečku. Tři přesuny
proběhly přímo v rámci areálů muzea při naplňování
aktualizace rámcového libreta z roku 1984 za podpory
Norských fondů v roce 2007. Přeneslo se také několik
menších objektů. Některé stavby, uložené na přelomu
60. a 70. let, však nebyly ihned realizovány a dlouhodobé
provizorní uložení bez potřebné péče bylo důvodem je-
jich postupného zániku.

V této práci jsem se zabýval dvěma významnými
vývojovými etapami Valašského muzea v přírodě, kdy
probíhalo nejvíce transferů. Jejich společným rysem byla
především velká snaha o zachování stavebních památek,
v obou obdobích se přirozeně rekonstruoval starší
stav objektů a přidávaly nebo ubíraly se různé prvky.
Ve 20. letech se jednalo především o záměrné doplňky
s uměleckou hodnotou, zatímco v letech budování areá-
lu Na Stráni přibýly charakteristické konstrukce, jako
náspy, nebo stavby byly uváděny do předpokládaného
staršího stavu, např. kamenné zdivo komínů, kamen-
né dlažby v interiérech. Bez pochybností bylo pokrytí
všech staveb šindelem, který je doposud vnímán jako
charakteristický znak regionu Valašsko. Rozdílná byla
i metodická příprava transferů, přičemž v prvně jme-
novaném období se jednalo spíše o volné rekonstrukce
podmíněné stavem objektů a finančními možnostmi
muzejního spolku. Přestože v 60. letech sledujeme
rovněž různá pochybení v dokumentaci transferů,
je z dochovaných zpráv patrná důsledná příprava a kon-
trola průběhu staveb – urbanismus, konzervace dřeva
nebo nahrazování poškozených prvků. V této době
probíhala také na vysoké úrovni spolupráce s externími
odborníky a organizacemi. Obě akce můžeme považo-
vat v našich zemích za ojedinělé a jistě průkopnické,
přestože v širším evropském kontextu již k transferům
staveb docházelo a představitelé rožnovského muzea
o nich věděli. Inspirativní pro tehdejší tvůrce muzea byly
jistě návštěvy nově vznikajících muzeí v přírodě v za-
hraničí – například slovenského Martina, polského
Sanoku či Olsztynku, rumunské Bukurešti nebo Sibiu.⁵⁹
Až s metodickou pomocí rožnovského muzea a s dalšími
zahraničními zkušenostmi následovala výstavba většiny
dalších muzeí v přírodě v Československu.

Také v současnosti probíhají v českých muzeích
v přírodě stavební aktivity, které jsou svými postupy
na evropské úrovni. Zmíňme především metody transferů
objektů do Muzea vesnických staveb středního Povltaví,
kde bylo již před více než deseti lety u všech objektů prove-
dono dendrologické datování dřevěných prvků a archeo-
logické výzkumy. Unikátem byl převoz dvou zděných
kleneb černých kuchyní s částmi komína o hmotnosti

30 a 32 tun v bloku. Transfer stěny z nepálených cihel se podařil v nedávné době také do Polabského národopisného muzea v Přerově nad Labem. K aktivitám, které dodávají objektům v muzeu v přírodě vysokou úroveň autenticity a odhalují historické technologie, patří výzkum a aplikace hliněných konstrukcí v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici.⁶⁰

V žádném z dalších období vývoje Valašského muzea již nebylo přeneseno tolik staveb jako u představených akcí. V následujících časech byl přehodnocen a dotvářen urbanismus, pozornost se soustředila na interiérové expozice bydlení a v duchu živého muzea se kladl větší důraz na prezentaci agrikultury. Postupně byla zprovožňována otopná zařízení, proběhly vestavby zázemí a sociálních zařízení. Většina nových objektů však již byla z různých důvodů kopiemi nebo vědeckými rekonstrukcemi zaniklého stavu. Při stavbě Mlýnské doliny v 80. letech se některá zaniklá technická zařízení pracně vědecky rekonstruovala. Reflexi nových trendů v transferování staveb se Valašské muzeum s ubývajícím počtem transferů příliš nevěnovalo. Po letech je v současnosti nutné přiznat jisté odchýlení od dodržování tradičních stavebních postupů a technologií, jak dokládají některé poslední realizace v muzeu.⁶¹

Osobnosti, které se podílely na transferech ve vzpomínutých obdobích, si zaslouží náležitou úctu. Jen díky jejich znalostem, organizačním schopnostem a odhodlané odvaze se zachovaly významné památky tradičního stavitelství na Valašsku. Pro období budování Valašské dědiny stojí za zdůraznění na svou dobu pečlivá odborná příprava. Péče o vzácně zachované stavby v přirozeném prostředí Valašského muzea v přírodě je při hledání podstaty jejich chráněné hodnoty závazkem nejen pro současné, ale i budoucí pracovníky muzea.⁶²

Poznámky

1 ŠTIKA, Jaroslav a LANGER, Jiří. *Československá muzea v přírodě*. Ostrava: Profil, 1989, s. 7–8, 18–24; O českém mlýně referoval podrobně na konferenci *Odkaz Národopisné výstavy československé 1895 v roce 2015* v Národním zemědělském muzeu Roman Tykal.

2 LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005.

3 ŠTIKA, Jaroslav. Idea Valašského muzea v přírodě, její vývoj a proměny. In: *Almanach k 75. výročí založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2000, s. 9–21; VESELSKÁ, Jiřina. *Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1925–2005*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2005.

4 ŠTIKA, Jaroslav a LANGER, Jiří. *Československá muzea v přírodě*. Ostrava: Profil, 1989, s. 7–25.

5 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 03, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 24862, Stanovy spolku. 1914.

6 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 20059, Podmínky subvence, řešení restaurování. 1908.

7 Tamtéž, inv. č. A 21184, s. 2. 1911.

8 Tamtéž, inv. č. A 21186.

9 Tamtéž.

10 Tamtéž.

11 Tamtéž, inv. č. A 21184, s. 2. 1911.

12 Tamtéž, inv. č. A 21186, s. 18. 1925; CHUMCHAL, Michal. Povídání o staré rožnovské radnici a správě města. *Museum vivum*. 2014/2015, X, s. 255–268.

13 CHUMCHAL, Michal. Povídání o staré rožnovské radnici a správě města. *Museum vivum*. 2014/2015, X, s. 255–268. V článku jsou uvedena jiná data přenesení radnice.

14 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 20110, s. 3.

15 Tamtéž, inv. č. A 21192, s. 1. 1928.

16 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 4.

17 Tamtéž, inv. č. A 20082. 1929.

18 Tamtéž, inv. č. A 21190. 1928.

19 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 6.

20 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 3. 1929.

21 Tamtéž, inv. č. A 20083. 1930; inv. č. A 21208.

22 Tamtéž, inv. č. A 20208. 18. 11. 1927.

23 Tamtéž, inv. č. A 21221.

24 Tamtéž, inv. č. A 21561.

25 LANGER, Jiří. *Rožnov – město dřevěné*. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2014.

26 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 21184, s. 3.

27 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 7.

28 Tamtéž, inv. č. A 21199. 1929.

29 KUBEŠA, Arnošt. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. 1965, 6, s. 119.

30 Tamtéž, inv. č. A 21193, s. 7.

31 Tamtéž, inv. č. A 20029/2. 1948; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0776, Různé – nákresy, výkresy, návrhy staršího data.

32 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace, S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 20049, s. 7; inv. č. A 20052, s. 8; inv. č. 20047/13. 1948.

33 KUBEŠA, Arnošt. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. 1965, 6, s. 121–122.

12. **Rekonstrukce chalupy z Nového Hrozenkova čp. 60 po transferu, kromě původních prvků jsou využity staré trámy z materiálových rezerv i nové konstrukce. 1972, foto M. Baďuříková, oddělení dokumentace VMP.** Reconstruction of the cottage No. 60 from Nový Hrozenkov after the transfer; old beams from the material reserves and new constructions were used besides original elements. Wiederaufbau des Bauernhauses aus Nový Hrozenkov Hs.-Nr. 60 nach der Transferierung, neben ursprünglichen Elementen wurden sowohl alte Balken aus den Materialvorräten als auch neue Teile benutzt.

34 KOCMANOVÁ, Miroslava. *Dřevěný kostel svaté Paraskev v Blansku a kulturněhistorické souvislosti jeho transferu z Podkarpatské Rusi*. [rukopis bakalářské práce]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2013; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Oddělení dokumentace. S III 01, Spolková činnost, Musejní spolek v Rožnově, inv. č. A 21193, s. 8. 1929.

35 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0465, Teorie o asanaci, impregnaci a konzervaci dřeva a zápisy o jednání.

36 Tamtéž.

37 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 69.

38 Tamtéž, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 62, 64; Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace. [bez inv. č.]. Stavební deník 1963–1964, s. 10.

39 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 24, 29, 55, 57, 59.

40 Tamtéž, s. 44.

41 Tamtéž, s. 27.

42 Tamtéž, s. 66.

43 Státní okresní archiv Vsetín, Jednotné zemědělské družstvo Velké Karlovice, inv. č. 20.

44 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 46.

45 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, [bez inv. č.], Stavební deník 1963, s. 46.

46 Tamtéž, s. 33.

47 Tamtéž, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 62.

48 Tamtéž.

49 DVOŘÁK, Luděk. Restaurování malovaných štítů obytného domu Šturalovy usedlosti z Velkých Karlovic ve Valašském muzeu v přírodě. *Museum vivum*. 2013, IX, s. 66–69.

50 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, [bez inv. č.], Stavební deník 1963–1964, s. 14; Stavební deník srpen 1966 – leden 1967, s. 14, 38, 48, 49.

51 S velkým časovým odstupem je v současnosti vhodné dokumentovat a prezentovat i vývoj krytiny ve 20. století směřující k průmyslovým materiálům a různým provizoriím jako lepenka, opravy pomocí plechů, prken a podobně.

52 Tamtéž, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 44.

53 LANGER, Jiří. Generační aspekt prezentace lidové výroby v muzeích v přírodě. In: *Lidová výroba. Její dokumentace a prezentace*. Vsetín: Okresní vlastivědné muzeum, 1995, s. 4–13.

54 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0340, Různá korespondence, zápisy 1962–1967, s. 65.

55 Tamtéž, s. 63.

56 Tamtéž, s. 26.

57 Tamtéž, s. 38.

58 Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Archiv stavebnětechnické dokumentace, inv. č. S 0334, Plány práce 1969–1970, s. 1–15.

59 KUBEŠA, Arnošt. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. *Zprávy muzeí okresu Vsetín*. 1962, s. 23; KUBEŠA, Arnošt. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově p. R. *Zborník Slovenského národného múzea – Etnografia*. 1965, 6, s. 124; BEČÁK, Jan Rudolf. Valašské muzeum v přírodě. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1969, 7 (77), č. 3/4, s. 193–197; FIALA, Jaroslav. O muzeích v přírodě. *Valašsko*. 1966, 10, s. 54–58; LANGER, Jiří. *Evropská muzea v přírodě*. Praha: Baset, 2005; LANGER, Jiří, (ed). *Národopisná muzea v přírodě. Teoretická a metodická východiska k realizaci*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 1981.

60 NOVOTNÝ, Martin. *Hliněné stavitelství na Moravě a evropské souvislosti*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014.

61 MICHALIČKA, Václav. Některé aspekty revitalizace tradičních technologií lidového stavitelství. *Národopisná revue*. 2010, 2, s. 79–83.

62 Pamětníci: Marie Brandstettrůvá, Rožnov pod Radhoštěm, pracovnice VMP (1968–2003), etnografka, tvůrkyně expozic, vedoucí Etnografického oddělení; Michal Chumchal, Rožnov pod Radhoštěm, zaměstnanec VMP (1966–2006), stolař, konzervátor, vedoucí Oddělení péče o sbírky; Karel Marek, Nový Hrozenkov, zaměstnanec tesařské skupiny přidružené výroby JZD Velké Karlovice (1958–1990), tesař, později vedoucí stavební skupiny; Vanda Vrlová, Valašské Meziříčí, pracovnice VMP (1960–2001), knihovnice, fotografka, národopisná pracovnice, dokumentátorka.

Ninety years of transfers to the Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm

Radek Bryol, Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm

Keywords: Wallachian Open Air Museum, vernacular architecture, transfer, reconstruction

Transfers of buildings as peculiar documents of the life of society have been taking place in Europe since the 19th century; the first transfers of the buildings for more permanent preservation were recorded in the late 19th century, particularly within the creation of Scandinavian open-air museums. As far as our country is concerned, a very important step was the exhibition of buildings in the Exhibition Village within the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in Prague in 1895, during which copies predominated, however. The Wallachian Open Air Museum in Rožnov pod Radhoštěm (VMP) was established in 1925 as the first major activity of its kind in Central Europe. Its enthusiastic beginnings were influenced by a romantic view of the vernacular culture of the specific region of Wallachia. This also reflected in the approach to the reconstruction of buildings, to which various elements, especially decorative, were added in disagreement with in situ models. Moreover, the provisional constructional solutions were affected by the financial situation.

The Wallachian Open Air Museum developed further in the second half of the 20th century when the vanishing of rural building monuments became a big problem, and open-air museums were established in order to preserve these buildings. An enlargement of the VMP was planned in the late 1950s and early 1960s, and a rural part – the Wallachian Village – was supposed to be added. The Wallachian Open Air Museum had to deal with numerous methodological problems concerning the approach to the buildings – the documentation,

the conservation of wooden elements, the replacement of damaged parts, the craftsmanship, the constructional details, etc. The transfers from that period are characterised above all by an emphasis on the authenticity of the original log constructions. When it became clear that the original damaged elements could not be preserved, reserve beams from other buildings were used and completely new wooden components were used as a replacement. Some of the buildings were restored to their supposed earlier or typical form using unrecorded elements – stone porches, stone chimneys, shingle roofing instead of thatch roofing. An essential characteristic was the proportion of manual work in the reconstruction of the building, caused either by insufficient equipment or by the persistence of the traditional approach among old builders. At the beginning, the transfers were performed by an external building group from the collective farm Velké Karlovice, while a building department organized by the museum was gradually coming into existence. Only a few transfers have taken place after the completion of the rural part of the museum. A complex of technical buildings was created, in which many buildings and technical facilities have been precisely reconstructed. The attention has been paid to the interior exhibitions, their recovery and the presentation of agriculture.

Both projects – the beginning and the completion of the Wallachian Open Air Museum – were among pioneering activities not only in the history of this institution but also in a broader context. Critically evaluated, they may be instructive to similar activities at present.

Neunzig Jahre Transferierung in das Walachische Freilichtmuseum in Rožnov pod Radhoštěm

Radek Bryol, Walachisches Freilichtmuseum in Rosenau (Rožnov pod Radhoštěm)

Schlüsselwörter: Walachisches Freilichtmuseum, ländliches Bauwesen, Transferierung, Wiederaufbau

Als kuriose Belege des Gesellschaftslebens wurden verschiedene Bauten bereits seit dem 19. Jahrhundert transferiert, am Ende dieses Jahrhunderts begegnet man den ersten Transferierungen zwecks dauerhafter Erhaltung der Objekte. Gemeint ist insbesondere die Gründung der Freilichtmuseen in Skandinavien. Im Raum der heutigen Tschechischen Republik spielte die anlässlich der Tschechoslowakischen ethnographischen Ausstellung (Národopisná výstava československá) in Prag im Jahre 1895 veranstaltete Häuserschau im sog. Ausstellungsdorf eine wichtige Rolle, bei der allerdings Kopien von Bauten überwogen. Das Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, also das Walachische Freilichtmuseum in Rosenau, wurde im Jahre 1925 gegründet und stellte somit die erste größere Aktivität dieser Art im Mitteleuropa dar. Die schwärmerischen Anfänge des Museums wurden durch romantische Ansichten hinsichtlich der ländlichen Architektur der spezifischen Region Walachei stark beeinflusst. Dies schlug sich auch im Zugang zur Wiederherstellung von verschiedenen Bauten durch, wo im Unterschied zum Original in situ insbesondere verschiedene Schmuckelemente ergänzt wurden. Die finanziellen Möglichkeiten führten auch zu verschiedenen provisorischen Konstruktionslösungen.

Weiteren Aufschwung erlebte das Walachische Freilichtmuseum nach der Mitte des 20. Jahrhunderts. Damals wurde das Verschwinden der ländlichen Bauwerke zum brennenden Problem, weshalb Freilichtmuseen zur Erhaltung dieser Denkmäler gegründet werden sollten. Weil das Walachische Freilichtmuseum um einen dörflichen Teil, das sog. Walachische Dorf, erweitert werden sollte, war man seit der Wende von den 1950er zu den 1960er Jahren vor viele methodische Probleme gestellt, man musste den Zugang zur Erstellung von Bauentwürfen, die Konservierung von

Holzelementen, die Ersetzung von beschädigten Teilen und die handwerkliche Bearbeitung, sowie den Umgang mit Baudetails, u. ä. überprüfen. Die Transferierungen aus dieser Zeit zeichnen sich dadurch aus, dass sie besonderen Wert auf die Authentizität des ursprünglichen Blockhauses legen. Falls die beschädigten Elemente vom Originalbau nicht mehr zu retten waren, wurden Balken von anderen Bauten benutzt, zudem wurden ganz neue Holzelemente als Ersatzteile verwendet. Einige Bauten wurden in die mutmaßlich ältere oder typische Form unter der Einsetzung von nicht belegten Elementen zurückgesetzt, sie erhielten Traufengänge und Kamine aus Stein und Schindel- anstatt Strohdächer. Von großer Bedeutung war der Anteil von Handarbeit bei dem Wiederaufbau der Objekte, was sowohl durch mangelnde Ausstattung als auch durch das Überdauern der traditionellen Bauweisen von alten Baumeistern verursacht wurde. Die Transferierungen wurden zuerst von einer externen Bautruppe aus der Agrargenossenschaft Velké Karlovice ausgeführt, dann entstand aber allmählich eine museumseigene Bauabteilung. Seitdem der dörfliche Teil des Freilichtmuseums fertig war, wurden in der Geschichte des Museums nie mehr so viele Transferierungen durchgeführt. Dennoch entstand ein Areal mit technischen Bauten, wo viele Bauwerke sowie technische Anlagen präzise wiederaufgebaut wurden. Den Schwerpunkt bildeten dabei die Expositionen im Inneren der Objekte sowie deren Auffrischen und auch die Präsentation der landwirtschaftlichen Kultur.

Sowohl die Gründung als auch die Fertigstellung des Walachischen Freilichtmuseums gehören nicht nur im Rahmen der Geschichte dieser Institution, sondern auch im breiteren Kontext zu den Pioniertaten; und auch vergleichbare gegenwärtige Aktivitäten können durch einen kritischen Blick eine Lehre aus ihnen ziehen.